

“Ե Ն Է Ա Կ Ա Ն”

Գրականութեան գլուխ գործոցներու աշխարհաբար թարգմանութիւնը երկու տեսակէտով հարկաւոր է. մասի որպէսզի ամենը կարենան մատչելի ըլլալ հայութեան մեծագոյն զանգուածին և մեծագոյն չափով կատարել իրենց ազնուացուցիչ պաշտօնը. երկրորդ՝ որպէս զի աշխարհաբար ինքնին մարդկութեան գեղեցկագոյն մտածումներու քաջատրեւ հարկին մէջ դրուած՝ քունադատուի իր վայելչագոյն ու վերքնական ծնը փնտռելու. Գործնական ծամրով է միշտ որ լիզու մը կը կա. տարեկագործուի, և ոչ թէ տեսական կանոններով. Ուստի աշխարհահռչակ դիցազներգութեանց, և այլ տեսակի հրաշակներուներու աշխարհաբար թարգմանութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ թէ՛ հոյ լեզուին և թէ՛ զայն խօսող ժողովուրդին. Նպատակ մը դիտելը չի նշանակեր սակայն ամբողջ հասած ըլլալ, և յաւակնութիւնը չունիմ կարծելու՝ որ փափաքած ըլլալուն համար միայն՝ ձեռնարկած աշխատութիւններս յաջողած ըլլան դիտուած ծառայութիւնը մատուցանելու ընթերցող կամ գրող հայ. սարակութեան. Գ'ուզէի միայն՝ որ սոյն փափաքը ինծի մերիկի մկատուէր գրաբարի պաշտողներէն, որոնցմէ ոչ մէկուն յանձն կ'առնեմ գրաբարը սիրելու առաջնութիւնը տալ. Ծոյն՝ այսինքն մեծա. գոյն զանգուածին օգտակար ըլլալու դիտումով է անշուշտ, որ իտալացիք եւս՝ որոնց մէջ շատ ա. ինչի լատինագէտներ կան քան մեր մէջ գրաբարագէտներ՝ երեք թարգմանութիւն րան հմ վերգլիկ գործերուն, ասոնք ինծի ծանօթմիքը, գուցէ անծանօթմիքը ալ ըլլան՝ Քայց աւարկուի գուցէ թէ Դ. տալեանը լեզուն գեղեցիկ է, միմիայն մեր աշխարհաբարը չէ՛, և ատակ չէ բարձր գրութիւններու ար. տալեաներուն. Գ'ըմդունմի թէ իտալերէն լեզուն անելի գեղեցիկ ըլլալ քան մեր աշխարհաբարը. Քայց մեր աշխարհաբարն ալ ինք իր մէջ գեղեցիկ, սիրուն. կենդանի լեզու մըն է. Միս ստարկութիւնը՝ աշխարհաբարի երեսին մետուած ամբողջ մասնատիքը մը կը համարիմ. Եւ ձեռնակամէն առաջ՝ թուրքունը չէրաբարին՝ որուն ինչ ինչ ոտամատորներուն հանդէպ գրաբարն իսկ պիտի գեղէր՝ քսաներ. գեան գեղեցիկ, կոյս (գրաբարը չեղած) դիցազներգութիւն մը հայացուցի, և աշխարհաբարը՝ իմ խելովուկ ձեռքին մէջ՝ կրցա՝ առաջին անգամ ըլլալով. — դիտելի կէսն այս — տասնորկնց հազարի չափ տեղ արտայայտել, և պատհրագմներու, մեծամարտներու, մրրիկներու, սիրային դրուագներուն, մէկ խօսքով՝ դասական դիցազներգութեան ամեն փուրին և խաւերուն մէջէն՝ առանց արտ. ուն զէջ աղէկ լինել. ո'ր կը մնայ ինչ մարտար ձեռքի մը համդիպել. — Գուցէ դարձեալ այս գործերուն աշխարհաբար թարգմանութեան երեսէն ոճմար գրաբարի միտս մը մկատեն. կը փութամ բոլի, որ ո'չ միայն վնաս չ'ըլլար, այլ և օգնութիւն մ'իսկ այդ գործերուն գրաբարը կարողալ ու. զողներուն. — Գայով չափին, գուցէ հոս եւ զարմացողներ գտնուին թէ ինչո՞ր դիցազներգութեանց համար սրբազանուած հայկական չափը չեմ ըմտարած. Այս ատիկն երկարածու պիտի խօսիմ՝ եթէ երբեք մերկայ թարգմանութիւնս կամ մաթրմիսցը կամ ուրիշ մը, վասն զի միտք և փափաք ունիմ ասոնց շարքը երկրորդելու, լոյս տեսնելու բախտ ունեան. հոս անցողաբար կ'ըսեմ որ ոչ թէ վարկաբարզի, այլ երկար քննութեան, փորձերէ վերջ ընդգծած հմ սոյն չափն. Առաջին պատ. մտն այն է՝ որ՝ ինչպէս վերմ ըստեցի՝ դիտած ըլլալով օգտակար ըլլալ մեծագոյն զանգուածի մը, այսինքն գրաբարի ծանօթ լեզուներու, եմկադրեցի որ գրաբար չգիտցող մը ծանօթ չըլլայ մաս հայկական չափին տասը տեսակ փոփոխութիւններուն, և կարդացածին համ չառնու, կամ յոգ. մի, ևն, ևն, ուզեցի զմեր անիդը մեղուիմէն մը ազատել. գրաբար գիտցողը արդէն իր մտ մոյն չափին հմտութիւն մըն ալ եմթալելի կու տայ, որով կրնայ կարգալ գրաբարը մոյն չափով. Երկ. բողը՝ դիցազներգութիւնը վէպ մըն է, պատմութիւն մը. վէպին պատմականքը պէտք է աշխոյշ ըլլալ. միմիայն ինծի հայկական չափը՝ որչափ գեղեցիկ գրաբարին մէջ՝ ըմդհակառակը, կենդանի լեզուին մէջ ծանրաբաղեղ և յոգնեցուցիչ երեցաւ. հայկական չափը՝ ըստ իս՝ անիկ յարմար է վարդապետական կամ իմաստասիրական բանաստեղծութեանց, մոյն իսկ թատերգութեանց, քան դիցազներգութեան. իտալացիք ալ՝ թէ՛ չոմիրը. թէ՛ վերգլիկ, թողլով չափական վիցտուանին՝ թարգ. անած ևն տասնմիւկտուանած անյայտ չափով՝ այն չափը գոր ես ալ ըմտարած եմ. Ամշուշտ շատ անիկ դժուար է սոյն չափով թարգմանելը քան հայկականով, մասնաւոր աշխարհաբարի դէմ մե. կողմէն չուզող թարգմանիչ մը համար. Քայց ես մախամեծար ըմտրեցի տեւի մեղուի, և օգտակար ըլլալ ընթերցողներուն, քան քիչ մեղուի և ընթերցողները մեղիւ. Ուրիշ որ ազատ է տարբեր կար. ծիք ունեանալու. Տաշակներն ամիլիճելի հմ ըստու է. և հետեւելու իր կարծիքին կամ Տաշակին. ոչ քը երաւուր ունի գիմըր մեղադրելու. ինչպէս մաթրմիսցը՝ մոյնպէս մերկայ թարգմանութեան մէջ՝ ամեն շանք ու ծիք թափած եմ պարզ և քնակած ըլլալու. Եթէ յայտնիք եւ ո՞րչափ, ընթերցող. մերը պիտի տեսնեն. Եթէ թարգմանութիւններու՝ դիտած մկատակին և իմ գրաբար չգիտցողներուն օգտակար ըլլալու բախտ ունեանմ. իմ քրտիքներուն արդէն պատկուած հմ, իսկ եթէ ոչ՝ կը համա. բնմ գունէ որ փափաքս պարսաւելի չի մկատուիր.